Ю.І. Єхануров, канд. екон. наук, проф.,
Міністр оборони України

КОНКУРЕНТНІСТЬ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР

В даній статті розглянуто актуальні проблеми формування національної безпеки України під впливом внутрішніх і зовнішніх викликів.

In this article the actual problems of forming of national safety of Ukraine are considered under influence of internal and external factors.

Відомий та звичний для нас сучасний світ перебуває в стадії суттєвих змін. Причому ці зміни, які переважно спровоковані масштабною економічною кризою, настільки суттєві, що дехто з аналітиків поквапився оголосити крах «капіталізму». Більш поміркковані дослідники говорять про занепад лише однієї з моделей (корпоративної) суспільного ладу, заснованого на приматі приватної власності. Очевидно одне – у світовій системі відносин відбуваються значні «зсуви», і поки що жоден з численних та поважних міжнародних форумів не став тлом для народження адекватної відповіді на виклики часу.

Слід відзначити, що досить низька ефективність міжнародних інституцій у боротьбі з кризою не пройшла повз увагу як суспільства, так і національних урядів держав, що входять до складу цих інституцій. Такі спостереження стали потужним джерелом, що продукує і продукуватиме надалі (у всякому разі, очевидно, що в найближчий перспективі) своєрідні «егоїстичні настрої» («кожен за себе»). Тому дедалі помітнішими стають заклики до запровадження тих чи інших протекціоністських заходів, спрямованих на порятунок провідних галузей національних економік, навіть незважаючи на те, що вони суперечать базовим міжнародним домовленостям або викликають відверте незадоволення у країн-сусідів чи торговельно-економічних партнерів.

На фоні кризи ТНК, глобального світу та підвищення активності й загальної ваги національних урядів (як інституцій, на які суспільство переважно і покладає надії на подолання кризи) на перший план знову виходить конкуренція на рівні національних держав. Тоді як питання національної безпеки стають провідними серед таких, що не мають безпосереднього стосунку до економічних аспектів, проте суттєво впливають на їх «якість та зміст». Отже, принагідно відзначимо, що безпековий вимір конкурентності – це комплекс заходів держави, спрямованих на зміцнення національної безпеки, які своєю чергою сприяють підвищенню конкурентності держави (її здатності активно захищати національні інтереси, в тому числі й економічні, на міжнародній арені).

Україна не стала винятком із загальносвітових настроїв. При цьому світова криза лише посилила певні «ізоляціоністські» настрої навколо нашої країни, тоді як на внутрішніх теренах суспільна девальвація «інтеграційних цінностей» відбулася навіть раніше за наближення кризових явищ. Спочатку цьому посприяла відсутність помітних позитивних зрушень після вступу України до СОТ. До речі, в такому результаті «винен» не лише суб'єктивний чинник (активність вітчизняних лобістів), а й об'єктивні

труднощі, на які ми вказували в попередніх статтях (зокрема, несумісність товарної структури експорту України зі структурою світової торгівлі). Потім живильним ґрунтом для зростання «сепаратистських настроїв» у суспільстві («спиратися можна лише на самих себе») стали туманні перспективи вступу країни до ЄС (як політичного та економічного союзу) та НАТО (як уособлення європейської системи колективної безпеки).

Одночасно варто відзначити, що для України питання національної безпеки набувають надзвичайної ваги ще й тому, що деякі країни-сусіди неодноразово вустами одіозних політиків ставили під сумнів територіальну цілісність нашої держави. При цьому нещодавнє рішення Гаазького суду щодо розмежування акваторії Чорного моря між Україною та Румунією базується на створенні вкрай небезпечного для нашої країни прецеденту – невизнання кордонів колишнього СРСР. Між іншим, на колись спірних територіях біля о. Зміїний та біля спірних територій у районі Керченської протоки (щодо яких нині ведуться переговори з Російською Федерацією) виявлено значні поклади природного газу. То чи варто далі розмірковувати з приводу важливості забезпечення територіальної цілісності України – а це одне із завдань сфери національної безпеки – для загальної конкурентоспроможності української економіки, з огляду на те, яке значення для економіки має питання зменшення енергетичної залежності країни?!

Однак загальні зміни в суспільних настроях та відповідні зрушення у диспозиції України в світі, що переживає в тому числі й кризу глобалізації, поки що не находять адекватного розуміння на рівні урядової практики. Для того щоб переконатися в цьому, достатньо розглянути питання бюджетного фінансування сфери національної безпеки, зокрема, в частині Міністерства оборони.

При розробці Бюджетного запиту оборонного відомства на 2009 рік фахівці міністерства зважали на два чинники. По-перше, до уваги були взяті ті зміни в міжнародній обстановці, що стали реальністю після подій, пов'язаних зі збройним конфліктом на Кавказі влітку 2008 року. Насамперед, ті обставини, що система колективної безпеки (на рівні НАТО), а також наявні політичні механізми погодження конфліктних ситуацій (на рівні європейських структур та ООН) виявили значну ступінь інертності, а відтак – низьку ефективність. По-друге, основний наголос було зроблено на потребах забезпечення розвитку Збройних Сил України, яке б давало їм змогу виконати свій конституційний обов'язок в повному обсязі, навіть за умов гальмування інтеграції нашої держави до систем колективної безпеки. При цьому за орієнтир було взято відповідне положення Закону України «Про оборону України», яке визначає фінансування оборонних потреб на рівні 3% від ВВП, а також – загальноприйнята європейська практика фінансування збройних сил на рівні 2% від ВВП.

Виходячи з вищезазначеного, потребу в коштах на 2009 рік було визначено в сумі 32,4 млрд. грн., або 2,5 % від ВВП, на яку й було надано до Міністерства фінансів України розрахунки та бюджетний запит. Такий обсяг бюджету забезпечував би виконання положень Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 роки, Державної програми розвитку озброєння та військової техніки Збройних Сил України на період до 2009 року, а також державних цільових програм в частині переходу на контрактну армію. Крім цього, таке фінансування дало б змогу своєчасно

та в повному обсязі вирішити питання забезпечення житлом військовослужбовців, виконання заходів з адаптації звільнених військовослужбовців, забезпечення живучості арсеналів, баз, складів та утилізації надлишкових боєприпасів.

Таким чином, можна констатувати: обсяг фінансування потреб оборони в сумі 32,4 млрд. грн. дозволив би забезпечити не лише повноцінну бойову підготовку військ, а й відповідний рівень соціального захисту військовослужбовців, що передбачено чинними нормативно-правовими актами. Окремо відзначимо, що такий рівень фінансування відповідав би завданням повноцінної адаптації України до нових реалій на світовій арені, які пов'язані зі збільшенням «ареалу» та посиленням інтенсивності конкуренції на державному рівні.

Проте розуміючи, що країна увійшла в період посилення кризових явищ, які об'єктивно спричиняють зростання дефіциту державних коштів, фахівці Міністерства оборони розробили й інший варіант, який передбачав обсяг фінансових ресурсів на потреби Збройних Сил України у 2009 році на рівні 17,5 млрд. грн. і який було визначено як мінімально необхідну потребу. Цей варіант було підтримано Комітетом Верховної Ради України з питань національної безпеки та оборони, про що було направлено відповідне звернення до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету. Зазначений обсяг коштів було подано і на розгляд Уряду.

Однак при підготовці остаточного варіанту Державного бюджету на 2009 рік домінували аргументи на кшталт необхідності «прогодувати народ» та «допомогти економіці впоратися з кризою». Виходячи з них, витрати на оборону, зокрема, та на національну безпеку загалом були віднесені до «невиробничих» і таких, які можна фінансувати за залишковим принципом. У результаті - бюджет для Міністерства оборони України на 2009 рік становить 11 мільярдів 650,1 мільйонів гривень. Але з цієї суми за загальним фондом (тобто з того, що напряму заплановано профінансувати з бюджету) передбачається виділення коштів на рівні лише 7,4 мільярда гривень. Ще 4,2 мільярда гривень - за спеціальним фондом, який має наповнюватися коштами від реалізації надлишкового майна Збройних Сил України (і це тоді як минулого року фінансування за спеціальним фондом було на рівні 1,2 млрд. грн.). При цьому слід наголосити, що жодні збройні сили країн Європи не мають у бюджетах такого поняття, як спецфонд, і фінансуються виключно із загального фонду.

В результаті на початку 2009 року ми маємо наступну картину. Реалістичний бюджет оборонного відомства становить 7,4 млрд. грн. (за загальним фондом) та 1,2 млрд. грн. (за спеціальним), що в сумі дає 8,6 млрд. грн., або лише 0,83% ВВП. Отже, виділені асигнування (за загальним фондом) забезпечують лише видатки фонду оплати праці, оплату харчування військовослужбовців та оплату комунальних послуг. Тоді як виконання положень Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 роки, Державної програми розвитку озброєння та військової техніки Збройних Сил України на період до 2009 року, а також – державних цільових програм в частині переходу на контрактну армію, фактично, виводиться в сферу фінансування за спеціальним фондом, тобто (у всякому разі, за підсумками І кварталу 2009 року) не є фактично забезпеченими джерелами наповнення.

Ми не будемо повторюватися в частині оцінок такого рівня фінансування оборонних та безпекових питань, які лунали протягом січня – березня поточного року у

переважній частині ЗМІ. Проте, звернімо увагу на один суто економічний аспект – відсутність реального бюджетного наповнення державних програм в частині розвитку озброєння та військової техніки ЗСУ (із 1,2 млрд. грн. за загальним фондом передбачено лише 125,4 млн. грн.).

На нашу думку, за умов кризи одним із основних завдань антикризової політики є створення зон стабільності. Для української економіки, провідні галузі якої є експортно-орієнтованими, це завдання перетворюється в проблему формування замкнених ланцюгів внутрішнього споживання. У такому контексті підприємства ВПК, у разі повноцінного бюджетного фінансування держзамовлень, перетворюються саме на такі «оази» сталого виробництва. Причому на них, з одного боку, зберігаються тисячі висококваліфікованих робочих місць, а з іншого, створюються умови для забезпечення безперервного виробництва на підприємствах-суміжниках. Таким чином, за умов кризи саме сфера ВПК має всі можливості для того, щоб трансформуватись в означені зони стабільності, з яких позитивні імпульси розвитку підуть по іншим – базовим для національної економіки – галузям. Зрештою, з вищенаведеного очевидно, що програма підтримки ВПК могла би стати для Уряду вузловою в системі антикризових заходів, що саме по собі є найкращим спростуванням закидам про «військове марнотратство» в скрутні часи.

Інший важливий аспект, який демонструє високий антикризовий потенціал безпекових (і зокрема, оборонних) бюджетних витрат, є сфера міжнародного співробітництва у військовій сфері. Численні та плідні контакти Міністерства оборони в цьому напрямку доводять, що при застосуванні прагматичних підходів поступове входження України до військово-технічних програм співпраці в межах наявних систем колективної безпеки може стати локомотивом для відновлення загально інтеграційних процесів. Ми повинні вчитися ставати незамінними в тих сферах, де наші техніко-технологічні та людські переваги є очевидними, навіть для наших опонентів.

Протягом останніх років і НАТО, і Російська Федерація демонструють прихильність до побудови саме прагматичних відносин, що відкриває перед Україною великі можливості передусім в галузі транспортних перевезень. Досить привабливі перспективи можуть з'явитися перед нашою державою у сфері військово-технічної кооперації за умов ефективного використання офсетних технологій. Такій варіант інтеграції дозволяє не лише отримувати доступ до «хай-теку», а й нарощувати потенціал вітчизняного ВПК за рахунок створення на українських теренах високотехнологічного виробництва.

Підсумовуючи сказане вище, можна з упевненістю констатувати: в умовах сучасного світу, що переживає економічну кризу та кризу глобалізації, посилена увага до вирішення комплексу проблем національної безпеки постає як один із провідних засобів підвищення загальної конкурентності держави, національної економіки в цілому.

Останнє зауваження стосується ще одного важливого аспекту системи національної безпеки – її інформаційної складової. Адже для того, щоб навчитися вірно формулювати національні інтереси, а потім їх гідно відстоювати, держава та суспільство мають навчитися зупиняти експансію чужих думок. Недооцінка зовнішнього інформаційного впливу може стати роковою, бо сучасна історія

переконливо свідчить: кожна інформаційна війна, як правило, закінчується цілком реальними військовими діями.

Отже, за певних припущень, недооцінка важливості безпекового виміру конкурентності держави також може бути розглянута в контексті недружнього зовнішнього інформаційного впливу. Держава, яка не демонструє готовності до адекватних сучасним умовам витрат на національну безпеку (або сумнівається в їхній доцільності), приречена на делегування захисту національних інтересів (і відповідно – права на участь у вільній конкуренції) більш потужним суб'єктам, що діють на міжнародній арені. Але в такому разі вона буде змушена йти на компроміси, матеріальна вартість яких в кінцевому підсумку, найвірогідніше, переважатиме всі сумарні поточні витрати у безпековій сфері. А іміджевих та політичних втрат взагалі не злічити.

На наше переконання, українська влада, суспільство в цілому та експертна спільнота мають запобігти такому варіанту розвитку подій щодо нашої країни. Ми маємо всі підстави для того, щоб гідно витримати конкуренцію на світовій арені, в тому числі й у економічній сфері. Головне сьогодні – надати державі відповідні інструменти та важелі впливу.